

Navan kaikilta puolin. Kulttuurintutkimusta seksuaalisuudesta.

Minna Uimonen

Kaksi vuotta sitten julkaistu antologia *Seksuaalinen ruumis. Kulttuuritieteelliset lähestymistavat* (Gaudeamus, 2006) kokoaa yhteen viisitoista tutkimusartikkelia. Kirjan 345 sivuun mahtuu perusteellinen määrä erilaisia teoreettisia ja tutkimuksellisia lähestymistapoja aineistoineen. Teoksen toimittajat kulttuuriantropologi Taina Kinnunen ja kulttuurintutkija Anne Puuronen kertovat johdannossa kirjahankkeen lähteneen motiivista tutkia, mitä oikeastaan tarkoitamme seksuaalisuuden käsitteellä ja miten sitä on kulttuuritieteissä lähestytty. Tuhdin lukupaketin eri luvuissa ihme[tellään] toimittajien mukaan seksuaalisuutta ja esit[etään] sukupuolittuneelle ruumiille monenlaisia kysymyksiä (8). Kirja sisältääkin runsaasti tiedollista ja teoreettista antia myös queer-tutkijoille ja queer-tutkimuksesta kiinnostuneille.

Kirjan artikkelit on jaettu viiteen temaattiseen osaan. Aluksi Seksuaalisuuden arvoituksessa selvitetään kolmen artikkelin voimin seksuaalisen ruumiin tutkimushistoriaa, mitä seuraa neljään osaan ryhmitellyt tapaustutkimusartikkelit. Osassa Kasvukivut otetaan vertaileva näkökulma seksuaalisuuskulttuureihin, joihin lapset ja nuoret sosiaalistuvat. Sitä seuraa Kuluttajan katse, kunnianhimoisena teemanaan ulkonäköä koskevat mediarepresentaatiot ja niiden vaikutus seksuaalisuuskokemuksiin. Kolmannessa

osassa Kummat naiset vai vieras naiseus tarkastellaan naisten epäsovinnaisia tapoja toteuttaa kulttuurisia seksuaalisuuden malleja. Lopuksi osassa Taiteelliset tyyllitetyt tutkitaan tanssia ja musiikkisanoituksia. Jako toimii, vaikka olisi monilta osin voitu tehdä toisin.

Artikkelissaan Pervolapsen häpeä ja toivo Lasse Kekki käsittelee abjektiuden kokemuksen sävyttämän lapsuuden olemassaoloa. Kyse on queer-lapsista eli homoseksuaaliseksi miellety[istä], mutta ei sellaiseksi nimet[yistä] laps[ista]. Kekki lähtee liikkeelle Eve Kosofsky Sedgwickin huomiosta, jonka mukaan tyttömäisistä pojista eivät ole länsimaisessa kulttuurissa kiinnostuneet muut kuin ne, jotka haluavat parantaa tai miehistää heidät. Yhtenä tyttöpoikiin kohdistuvan epäröinnin ja myös vastenmielisyyden taustatekijänä Sedgwick ja Kekki pitävät homoliikkeen painotusta homojen maskuliinisuudesta. Tämä vuosisatainen korostus on ollut reaktiota kulttuurispoliittisiin, sitten seksuaalitieteellisiin ja sitä kautta taas kulttuuriin levinneisiin määrittelyihin homoseksuaalisuudesta sukupuolisena inversiona.

Kekki käsittelee myös lapsuuden unohtamista, aktivistien kollektiivista amnesiaa, joka osaltaan jättää feminiiniset queer-pojat yksinäisiksi, normaaliutta koskevia oletuksia

SQS
02/08

55

Pervosilmäys:
arvostelut

Minna
Uimonen

uhkaaviksi abjektetiksi. Hän korostaa, että abjektina olemisen kokemukseen liittyy ensi sijassa häpeä, joka ei noin vain käänny ylpeydeksi. Julia Kristeva kirjoittaa toisaalla¹ lapsuuden teoreetikoiden, psykoanalyttikkojen, muistamis- ja myös projisoimisongelmista, jotka vaikuttavat teorianmuodostukseen ja sitä kautta siihen, mitä todellisuudesta havaitaan. Myös Kekki kritisoi artikkelissaan psykoseksuaalista kehitysteoriaa, joka on tehnyt kaikkensa häivyttääkseen queer-lapsuuden (142).

Artikkelissaan Joustolesbot identiteettihississä Jenny Kangasvuo tarkastelee liikettä seksuaali-identiteetikategorioiden bi ja lesbo sisällä, välillä ja halki. Hänen haastattelemiensa aikuisten joustolesbojen kulttuurinen ja subjektiivinen liikkumatila on queer-lapsia laajempi. Joustolesbot ottavat subversiivista ja ironista etäisyyttä vallitseviin, riittämättömiksi koettuihin seksuaaliluokituksiin. Seksuaalisessa välitilassa olon ja erityisesti liikkuvuuden Kangasvuo tulkitsee queeriksi piirteeksi.

Pia Livia Hekanaho kertoo sukupuolen ja seksuaalisuuden diskursiivista sidosta rikkovista lesbisistä tyyleistä ja identifioitumisista historian valossa artikkelissaan Sukupuoli ja seksuaalisuus butch-femme-kulttuurissa. Nykyaikaan edetessään hän nostaa lopuksi esiin butch-femme -muodostelmasta irralliset lesbiset naismaskuliinisuudet ja femmeinismien, joista kernaasti lukisi lisääkin.

¹ Kristeva, Julia (1993) Paikannimet. Kokoelmassa *Puhuva subjekti: tekstejä 1967-93*. Helsinki: Gaudeamus.

Hanna Väätäinen kirjoittaa seksuaalis(uut)ta uusiksi artikkelissaan vammaisten naisten tanssista. Aineistonaan haastattelut, päiväkirja ja eräänlainen osallistuva havainnointi hän luotaa seksuaaliseksi ja seksuaalisuudeksi nimitetyn ja mielletyn rajoja ja tuota puolta. Näkyvyys ei ole mikään kynnyksikysymys eikä näkymättömyys este Väätäisen tanssijoille, joille taktiilius on olennaista. Edelleen, vastoin seksologia- ja psykoanalyysivetoista tietoa ruumiin erogeenisistä alueista nousee tanssijoiden kokemassa ja kertomassa esiin käsi sukupuolielimenä (esim. 289). Pohdin, voisiko saman ilmaista toisin termillä seksuaalielin. Ainakin lukijan näkökulmasta sukupuoli-termin yksittäinen käyttö tällä tavoin artikkelissa, jossa muuten puhutaan seksuaalisesta, tuntuu tarpeettomalta synonyymisen mutta epäselvän sukupuoli/seksuaali -yhteenkietoutuman ylläpidolta. Joka tapauksessa tanssijan käsi seksuaalielimenä on jotain aivan muuta kuin mitä hegemoniset assosiaatiot saattavat tuoda mieleen. Kannattaa lukea!

Näkymisen suhdetta seksuaalisen kokemukseen sivuaa myös Taina Kinnunen etnografisessa artikkelissa kauneuskirurgian käytännöistä. Tulkitessaan rintaimplantit hankkineiden naisten haastatteluja hän toteaa, että ne tuovat tuntoaistin kautta toimivalle erogeeniselle alueelle uuden näköaistillisen seksuaalisen mielihyvän funktion. Näin estetisoitunut kulutus- ja kauneuskulttuuri muovaa hänen mukaansa myös halun ja nautinnon ilmenemisen muotoja (162).

Portinvartijoina vartalonmuokkausleikkauksiin toimivat tietenkin plastiikkakirurgit, joita Kinnunen on myös haastatellut. Kirurgien lausunnoista käy ilmi, että naisten rintojen tietynlainen oikea koko on medikalisoitunut ja faktualisoitunut, tullut objektiiviseksi tosiasiaksi, joka käy arvovapaana perusteena leikkauspäätöksissä. Pienirintaisen naisen halua suurentaa rintojaan implantein, ja siis yleisemmin, rintojensa koosta huolehtimista, pidetään normaalina ja terveenä. Sen sijaan peniksen pidennys-haluihin Kinnusen kirurgit suhtautuivat kielteisesti ja katsoivat syyn olevan korvien välissä.

Plastiikkakirurgit ovat tässä vahvasti kulttuurisia toimijoita. He kierrättävät kulttuurisia käsityksiä sukupuoli-sesta ja seksuaalisesta kelvollisuudesta, normaaliudesta ja kauneudesta/haluttavuudesta ja vahvistavat niitä lääketieteen auktoriteetilla ja kirurgian materiaalisella vaikuttavuudella. Kinnunen painottaa tulkinnassaan seksuaalisuutta; sitä, kuinka rintaimplanttien asennuttaminen on nimenomaan halutun ja haluttavan seksuaalisen ruumiin (ja minän?) tavoittelua. Voi kuitenkin myös kysyä, missä määrin kyse on samalla tai myös pikemmin sukupuoli-identiteetin rakentamisesta ja korjauksesta.

Artikkelissaan Heteronaiseuden tuotantokatkos Anne Puuronen lukee anorektisten naisten omaelämäkerrallista kerrontaa ja kirjoittaa: [s]eksuaalipoliittisesti tärkeää on havaita, että naiseuteen asettautuminen ja (hetero)seksuaalisuuteen astuminen saattavat yksilötasolla johtaa anorektisuuteen (240). Delauretislaisittain hän määrittelee anorektisten naisten tavan tuottaa sukupuolta ja seksu-

aalisuutta (jälkimmäistä erityisesti säädellen) yhteiskunnallisen suhteen representaatioksi. Perusheteronaiseuden liminaalitulana anoreksiassa nousevat esiin muun muassa neutriuden kokemukset, jotka voivat merkitä välillä olemista, kynnystä tai eräänlaista mykkyyttä, olemattomuutta suhteessa dikotomisiin sukupuolimäärityksiin. Puurosen tekstissä haastaa seksuaali- ja sukupuoliterminologian paikoin puuroutuva yhteenkietoutuneisuus, jota olisi kannattanut avata.

Myös Hannele Harjunen pohtii sukupuolten välillä olemista artikkelissaan Käsityksiä lihavan naisen seksuaalisuudesta. Lihavien naisten seksuaalisen subjektiivuden kulttuurinen mitätöiminen tuottaa useimmiten nöyryyttäviä sukupuolettomuuden kokemuksia, toteaa Harjunen omaelämäkerrallisen aineiston äärellä. Niihin liittyy ajatus, että onnellisuus pitää pitää ansaita olemalla ensin jollain ilveellä oikeanlainen nainen. Muun muassa Beverly Skeggsiin viitaten hän yhdistää naisen hentouden ja vaatimattomuuden normin laajalle levinneeseen porvarilliseen keski- ja yläluokkaiseen naisihanteeseen.

Blondiuden motorisia skeemoja tanssikoreografiassa ja nyt kirjan artikkelissa tutkiva Paula Tuovinen kiinnittää huomiota oppimisen, jäljittelyn ja omaksumisen fyysiseen toiminnallisuuteen. Hän on kirjan kirjoittajista ainoa, joka viittaa artikkelissaan myös biotieteelliseen tutkimukseen. Erilaisia aineksia hyödyntäessään Tuovinen saa aikaan mielenkiintoisen, kulttuurisesti ja historiallisesti puhuttelevan artikkelin seksuaalisen tyylin rakentumisesta.

Teoksen viidestä osiosta yksi on nimetty erikseen (poikkeavaa) naiseutta käsitteleväksi. Jaon mielekkyyttä voi kysyä muun muassa siksi, että ensinnäkin eri sukupuolia ja, toiseksi, subjektin rakentumisen suhdetta sosiaalisiin normeihin käsitellään lähes kaikissa tapaustutkimuksissa. Mainittakoon, että kolme kukin eri osioon sijoittuvaa artikkelia keskittyvät lähinnä miehiin: aiemmin jo mainittu Kekin teksti, Jan Wickmanin artikkeli (media)seksikkyydestä miesurheilijoiden visuaalisessa esittämisessä ja Atte Oksasen artikkeli *Nine Inch Nails* -miesbändin laulujen sanoituksista.

Artikkelissaan Maskuliinisen seksuaalisuuden itsetuho-omaiset Oksanen analysoi sanoituksia postmodernin ahdistuksen, likaisuuden, häpeän ja eristyneisyyden sekä toisaalta uhkaavan sulautumisen maisemina, joissa rajattomuuden, paatumisen ja toisaalta itseinhon vastavoimaksi tarjoutuu masokistinen nautinto. Oksanen lukee *NIN*:n runollista kuvastoa deleuze'läisenä sosiaalisena diagnoosina. Jan Wickman korostaa artikkelissaan Mediaseksikäs miesurheilija mieheyden ja miesmaskuliinisuuden esityksissä ilmenevää postmodernia pirstaloitumista sekä sitä, kuinka siihen liittyvä sukupuolittuminen (158) tapahtuu kulttuurin eri alueilla eri tavoin. Huippu-urheilijarepresentaatiot niin mainoksissa kuin tiukemmin urheilujulkisuudessa kertovat tuiki eri maailmasta kuin Oksasen artikkelin *industrial rock* -yhtyeen itseinho. Silti myös urheilijarepresentaatiot ja urheilun edustama maskuliinisuus ovat epävakautuneet. Esteettis-eroottisesti näkyvä ruumiillisuus on tuotu epäseksuaalisen miesurheilijan sankarihahmon sisälle.

Kuten myös siellä täällä muissa artikkelissa, toimivat Oksasen tekstissä sukupuolta nimeävät termit mies(/nainen) jossain määrin kyseenalaistamattomina perusteina, muuttujina, joiden ominaisuuksia kuten tässä, seksuaalisuutta tarkastellaan. Kirjan johdannossa toimittajat eivät käsittele nais- ja sukupuolentutkimuksellisia keskusteluja. Sukupuoli/seksuaalisuus -terminologian käsittehistoriaan ei johdannossa erikseen problematisoida.

Vastapainoa siihen tarjoaa muun muassa Sanna Karkulehdon laajasti luotaava artikkeli Seksuaalisen ruumiin modernit teoriat, jossa kartoitetaan seksuaalisuutta ja sukupuolta koskevan teoretisoinnin kehkeytymistä aina varhaisesta seksologiasta ja psykoanalyysistä Foucault'n ja Butlerin teorioihin. Karkulehto päättää tekstinsä kiinnostaviin uusiin (silti niin Foucault- kuin Butler-johdannaisiin) teoreettisiin avauksiin subjektiuden ruumiillisen materiaalisuuden nivoutumisesta diskursiivisuuteen. Karkulehto korostaa, ettei mikään yksittäinen teoreettinen näkökulma ole itsessään riittävä, ja että antagonistisuuden sijaan hedelmällistä on kriittinen vuoropuhelu.

Foucault'lainen panoptikon-idea eli tiedetyn ja/tai oletetun ulkoapäin tulevan kontrollin toteutuminen itsekontrollina saa uusia sävyjä Anu Isoahon artikkelissa Somalitytöt ja seksuaalisuuden kulttuuriset merkitykset. 1800-luvun eurooppalaisen utilitarismin sijaan panoptikon toimii (tekijän sitä nimeämättä) nykypäivän turkulaisten somalityttöjen arjen strategioissa. Isoaho kuvaa artikkelissaan säätelyn tuottamaa toimijuutta ja myös laajemmin toimijuutta valtasuhteiden sisällä. Samaa teemaa käsittelee

Marjo Laukkanen artikkelissaan Eka kerta nuorten netti-keskusteluissa. Hänen aineistossaan ”huorittelu” ja huora/madonna -”dikotomia” elävät sitkeästi. Toisaalta niitä myös vastustetaan painokkaasti. Nettikeskustelujen normiseksi näyttää lisäksi, yllätys yllätys, olevan tytöille olemista, pojalle tekemistä, ja siis penetraatioon keskittyvää. Samalla kuitenkin saitit osoittautuivat foorumeiksi, joissa seksuaalisesta käyttäytymisestä väiteltiin ja neuvoteltiin. Myös alistetuksi tai rajoitetuksi tulkittua toimijuuttakin siis luodaan aktiivisesti.

Seksuaalinen ruumis -teoksen johdannon lopussa erikseen mainittava teema, se, millaisia erilaisten ruumiiden eletyt seksuaalisuudet ovat ja miten ne muotoutuvat seksuaalisuuden representaatioiden kanssa (12), tulee käsitellyksi monipuolisesti eri luvuissa. Jos jotain jää kaipaamaan, niin johdannossa annettavia lukuohjeita ja kokoavampaa teorettista pohjustusta kirjan teorettis-metodologisiin problematiikkoihin. Nyt esimerkiksi kirjan nimessä olevaa käsitettä *ruumis* pohtivat tästä näkökulmasta vain Karkulehto ja Tuula Juvonen artikkeleissaan. Samoin *kulttuuri* jää johdannossa vaille määrittelevää motivointia.

Myös monikon nominatiivissa oleva kirjan alaotsikko *Kulttuuritieteelliset lähestymistavat* antaa odottaa, että kirjaan sisältyisi näistä lähestymistavoista jonkinlainen kokoava metakatsaus. Kun sitä ei ole, olisi partitiivimuotoinen alaotsikko, kaikessa epämääräisyydessäänkin, osuvampi. Toki kirjan ensimmäisen osan artikkeleja voi jatkettuna johdantona lukea. Juvosen artikkeli Seksuaalisen ruumiin jäljillä käsittelee suomalaista seksuaalisuuskirjallisuutta

1990-luvulta lähtien. Aluksi tätä genreä dominoivat hänen mukaansa lääkärit ja terveystieteilijät. Tietyllä tapaa Juvonen lähteekin kerimään auki oppihistoriaa, jonka teoksen toimittajat johdannossaan lyhyesti mainitsevat. Toisin sanoen 1960-luvun biolääketieteellisesti virinnyttä seksuaalikevättä (7). Ajallisesti hyvin laajassa artikkelissaan Halu ja nautinto järjen haasteena Hannu Eerikäinen puolestaan käsittelee aikaa ennen medikalisoitua; lihan syntisyyden historiaa.

Seksuaalisen ruumiin kulttuuritieteelliset lähestymistavat ovat tämän teoksen jälkeen kaikkea muuta kuin loppuun käsiteltyjä, mikä ei lainkaan vähennä kirjan ansioita. Erilaisten artikkeleidensa ja yhteisen bibliografian kautta kirja toimii erinomaisesti niin tutkijan ilona ja virikkeenä, oppikirjana, hakuteoksena, kuin yleistajuisena opuksenakin.

Kinnunen, Taina & Puuronen, Anne (toim.) *Seksuaalinen ruumis. Kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. Gaudeamus, Helsinki, 2006.